

УПУТСТВО ЗА ПЕДАГОГОХ И ПСИХОЛОГОХ

за роботу зоз родичами

«Крочаї гу добрим применьованю
електронских пошореньох и
ненасилней комуникації у он-лайн
окруженю»

ЗМІСТ

УПУТСТВО ЗА ПЕДАГОГОХ И ПСИХОЛОГОХ.....	3
ОСНОВА И УВОД.....	4
Дефинованє поняца насилства на интернету.....	4
О вигледованю.....	4
Дигиталне насилство ше може указац на розлични способи.....	5
АКТИВНОСЦИ ПРОГРАМИ:.....	6
РЕЗУЛТАТИ ПРОГРАМИ ЗА ШКОЛЯРОХ И РОДИЧОХ.....	6
Р О Б О Т Н Ї.....	8
РОБОТНЯ 1: – ЯК ШЕ БОРИЦ ЗОЗ НАСИЛСТВОМ НА ИНТЕРНЕТУ, КОНФЛИКТАМИ И АГРЕСИЮ.....	9
РОБОТНЯ 2: ЗМОЦНІЦ ДЗЕЦИЖЕ БИ ШЕ ЛЄПШЕ БОРЕЛИ ЗОЗ ПАРНЯЦКИМА КОНФЛИКТАМИ.....	15
РОБОТНЯ 3: ПОМОЦ ДЗЕЦОМ ЖЕ БИ ШЕ БОРЕЛИ ЗОЗ РОЗЛИЧНИМА ЕМОЦИЯМИ.....	19
РОБОТНЯ 4: ПОМОЦ ДЗЕЦОМ ЖЕ БИ ШЕ ВИБОРЕЛИ ЗОЗ ПАРНЯЦКИМ НАСИЛСТВОМ НА ИНТЕРНЕТУ.....	22
ЛИТЕРАТУРА.....	27

Покраїнски секретарият за образованє, предписаня, управу и национални меншини у сотрудніцтве зоз Педагогийним заводом Войводини – Проєкт «Безпечносц на интернету – превенция и едукация»

Авторка: Загорка Маринкович, педагогиня

УПУТСТВО ЗА ПЕДАГОГОХ И ПСИХОЛОГОХ

Упутство наменене педагогом и психологом у їх роботи зоз родичами, бо ше през потерашню праксу указало же числени родителе не знаю препознац насилство на интернету, ані не маю одредзени потребни спознання як защициц свойо дзеци.

Насилство преїг интернету представя ситуациї кед дзецко або тинейджер виложени нападу другого дзєчка, тинейджера або групи дзєцох, преїг интернету або на мобилним телефону.

Дигиталне насилство уключує гоч яку форму посиляня порученя преїг интернету або на мобилним телефону. Циль му повредзованє, знемирийованє або гоч яке друге виволованє чкоди дзєчку, младому або одроснутому човекови хторе ше не може защициц од таких поступкох.

Зоз програму «Крочаї гу добрим применьованю електронских пошореньох и ненасилней комуникациї у он-лайн комуникациї» виплановани штири теми/роботні за обробок на схадзкох Совиту родительох и родительских схадзкох, у тирваню єдней наставней години, яки мож розпоредзиц спрам можлівосцох и у складзе зоз школку програму и рочним планом роботи. Препорученє же би ше зоз родичами оборобело минимум два теми по власним вибору.

ОСНОВА И УВОД

Дефинованє понятия насилства на интернету

Як понятие насилство на интернету (дигиталне насилство), у вигледованю того проєкту яке запровадзене, подрозумює справованє поєдинца або групи з нагоди хаснованя електронских пошореньох (мобилного телефону, рахункара, камери, платформи за бависко и подобне), яке ше повторює и хторе ма за цель дакого злекнуц, нагнївац, увредзиц або поганьбиц. У предлуженю акційного плана и превентивней воспитно-образовней прорами «Крочаї гу добрим применюваню електронских пошореньох и ненасилней комуникації у он-лайн окруженю» будзе похасноване исте понятие.

Едукативни материял за родичох креировани на способ же би ше упознали з понятком и файтами насилства на интернету, же би их представели на способ же би родичи по реализації роботных могли препознац насилство на интернету.

Дигиталне насилство и малтретованє то злохаснованє інформаційних технологийох хторе може мац за пошлїдок повредзованє другей особи и загрозованє достоинства а витворює ше зоз посилянєм порученьох (ширенє неправди), посиланє фалшивих фотографийох по електронскей пошти, СМС, ММС, преїг веб-сайту (*web site*), четованьом, уключованьом до форумох, дружтвених мрежах и подобне. (<https://cuvamte.gov.rs/шта-је-насиље/дигиталнонасиље/>).

О вигледованю

Циль вигледованя «Насилство на интернету у основних школах у Войводини зоз перспективи школярох и родичох», то випитованє родичох и школярох основних школах на території АП Войводини у вязи зоз їх искуствями зоз насилством на интернету и їх становисками о тей файти насилства, як и о можлівосцами зашити од насилства на интернету.

Результати обявеного вигледованя указую же коло два трецини анкетованих школярох (76,7%) и значно векши процент родичох (86,6%) указую несигурносц у прецени у вязи з дожицом насилства на интернету.

Кед у питаню даєдни форми насилства на интернету, искуствя школярох искуствя школярох указую же ше найчастейше зявюю у пятей класи, а спрам искуствя родичох найчастейше ше зявюю їх дзецом/дзецку у седмей класи.

По платформи «Чувам це» найрозширенши форми насилства на интернету то гроженє, знемирийованє, уценьованє, злохаснованє цудзих особних податкох и/або фотографийох,

правене и хасноване фалшивих профилох, сексуалне злохасноване преїг интернету, дзевинска порнографія, бешедна мержнї, розлични сприводзкы преїг интернету, итд.

Дигиталне насилство ше може манифестовац на розлични способи

- класц знемирююци, увредзуюци або грожацы порученя, фотографїї або видео-знімкы на цудзї профилы, з СМС, инстант поручанямы, и-мейлом, поставяне на чету;
- знімане и дистрибуция фотографийох и материялу сексуалного змисту;– знемирйоване з телефонскимна поволанкыма;
- фалшиве представяне, хасноване цудзого идентитету;
- недошлебодзене сообщоване цудзых приватых информацийох, фалшивых обтужбох або бешедох о другей особи на профилы дружтвених мрежох, блогох итд;
- пременка або крадза лозинкы; – посилане вирусу;
- вишмейоване и он-лайн бешедох и на интернет форумох, неспимеране коментароване цудзых фотографийох, порученьох на профилы, блогох;
- игнороване, виключоване, стимуловане мержнї.

Дигиталне насилство найрозширенше медзи младшима генерациямы, але ше случує же и одроснути особи окончую насилство над дзевцмы – малтретую их або преганяю з помоцу интернету. Одроснути особи (сексуалны предаторе або насилнїкы) можу ше фалшиво представляц на интернету и на такы способ войсц до комуникацїї з дзевцмы и младыма, а з цильом же бы их сексуално злохасновали. У тим случаю бешедуєме о сексуалным насилстве або сексуалным злохаснованю преїг интернету – „*Grumping*“ и „*sexsting*“ – посилане и шероване змистох з експлицитным сексуалным змистом на дружтвених мрежох або интернету.

З тей нагоды жадаме здогаднуц на основни задаткы основной школы: материялни, функционални и воспитни задаток.

- Материялни задаток ше одношы на прилапйоване знаня, звладоване потребных схопносцох и звикнуцох за успишне применёване знаня у праксы,
- функционални задаток ше одношы на розвиване фундаменталных психофизичных схопносцох на яких ше снує дальшы прогрес поединца,
- а воспитни задаток ше одношы на будоване и формоване човека як людского ества, його попатрунку на живо и швет, осетового и дзевчного животу, шицких позитивных прикметох особносци и характеру.

Видвоюєме улоги и значнось воспитней функції школи, бо праве тотя функция твори основу социализації поединца у дружтвеной заєднїци. Вона оможлївює формованє поединца и прилапйованє системи вредносьох одредзеного дружтвеного ушорєня а на основї хторого поединець незавадзано функціонує.

Превентивна воспитно-образовна програма «Крочаї гу добрим применюваню електронских пошорєньох и ненасилней комуникації у он-лайн окруженю» ма за цель запровадзованє превентивних активносьох у школи.

АКТИВНОСЦИ ПРОГРАМИ:

- Информованє занятых у школах у Войводини о результатах вигледованя насилства на интернету (дигиталне насилство)
- Запровадзованє числених активносьох директорох школах у роботи зоз родичами, наставнїками и школярами яки ше поряднє запровадзує през школски рок.
- Запровадзованє числених активносьох педагогийно-психологийних службох у роботи зоз родичами, наставнїками и школярами яки ше поряднє запровадзує през школски рок.
- Запровадзованє числених активносьох одзелєнских старшинох и наставнїкох у роботи зоз родичами и школярами яки ше поряднє запровадзує през школски рок.
- Запровадзованє числених школярских активносьох у превенції дигиталного насилства яки ше поряднє запровадзує през школски рок.

РЕЗУЛТАТИ ПРОГРАМИ ЗА ШКОЛЯРОХ И РОДИЧОХ

- Дознаю цо то парняцке насилство
- Дознаю яки файти парняцкогo насилства
- Буду розумиц улогу знука парняцкей системи у якей ше случує насилство
- Науча стратегії за превенцию парняцкогo насилства
- Дознаю о хасновитих аспектох применюваня ел. пошорєньох
- Дознаю цо то насилство на интернету и яки форми исную
- Дознаю цо дзеци можу зробиц кед дожию парняцке насилство
- На яки способ дзеци можу обкєровац парняцке насилство
- На яки способ ше справовац кед ше насилство случело або ше праве случує
- Як уключиц одроснутих
- Як буц приятель особи хтора церпи парняцке насилство

- Як допомогнуц и одвитовац на насилство на интернету як родитель
- Як дійствовац против насилства на интернету
- Розлика медзи прняцким насилством и конфликтом
- Як препознац чувства свойого дзецка (свойо чувства)
- Як допомогнуц дзецку кед є у парняцким конфликту
- Як комуниковац о тим цо дзецку потребне у чежких ситуаційох
- Як отримац отворену комуникацию зоз дзецком
- Регуляция эмоційох при дзецох
- Улога родичох у емоционалней регуляції дзецох
- Як научиц дзецко же би ше змирело
- Стратегії регуляції эмоційох яки ведно можу вежбац дзеци и родичи
- Дзеци хтори окончую насилство на интернету и дзеци хтори церпя насиксво на интернету – розлики
- Розумиц прецо ше дзеци не зверюю у вязи насилства на интернету
- Як дійствовац против насилства на интернету
- Дознаю дзе мож приявиц и кому ше явиц кед придзе до насилства
- Родичи дознаю як найлепше заступац свойо дзецко
- Крочаї за умрежованє и сотрудніцтво родичох и школи

РОБОТНІ

РОБОТНЯ 1: – ЯК ШЕ НОШИЦ ЗОЗ НАСИЛСТВОМ НА ИНТЕРНЕТУ, КОНФЛИКТАМИ И АГРЕСИЮ

ТЕМА: ФАЙТИ НАСИЛСТВА

ЦИЛЬ: Упознаване родичох зоз понятном електронского/дигиталного насилства як вше частейшей, кед не и найдоминантнейшей форми насилства и препознаване їх формох и характеристикох.

ПОСТУПОК СПОЗНАВАНЯ:

- розликоване формох насилного справованя по файти и интензитету
- препознаване актерох яки ше уключую до ришованя случайох насилства, зависно од интензитету
- упознаване и стумуловане учашнікох же би роздумовали насампредз о електронским/дигиталним насилству, його формох и пошлїдкох

МАТЕРИЯЛ: - карточки – файти насилства по уровньох/интензитету

ТИРВАНЄ: 45 минути

АКТИВНОСЦ 1: Наява змисту нешкайшей роботні и кратша дискусия. Водитель привитує учашнікох. Почина розгварка, опита ше о насилству – цо то насилство, а цо не насилство, яки форми и файти насилного справованя и як их препознац. Кратша дискусия, по потреби.

Тирванє: 10 минути

АКТИВНОСЦ 2: Робота по групох – каждая група достава карточки зоз формами конкретнима файтами насилства, але не розкласованима по уровньох (виштригнуц кажди слупчок окреме, без означеня уровню – групи доставаю по 15 карточки и три таблічки до хторих треба же би розкласовали карточки, прилог 1 и 2 – Карточки – файти насилства по уровньох/интензитету)

2.1. Задаток каждой групи же би обединела дати форми насилства до трох уровньох – по интензитету – и же би написали предлоги хто би ше мал уключиц и реаговац за кажди уровень замеркованого насилства. Потим ше одвити поровнує з таблічку хтора ше находзи у прилогу – з кратшу дискусию.

2.2. Питання за дискусію: Чи було важко розкласувати форми насильства по рівнях? Чи думає же медіа школярами існує свідомість о тим які ще факти справованя можуть кваліфікувати як насильство? А медіа наставниками, родичами і занятими?

Триванє: 20 хвилини

АКТИВНОСТЬ 3: Дискусія о електронским/дигіталним насильствум і агресії при дзецех

3.1. Що думає о прикладах з різних рівнях що пов'язані з дигіталним насильством? Чи бачили ви щось за додати? Чи думає же рівні добре дефіновані, по вашим іскуствію?

Триванє: 15 хвилини

3.2. Рекомендації за РОДИЧОМ

- Проводіть час з дітьми, у спільних активностях на дигіталних платформах/інтернеті.
- Продовжуйте роботу на упередженню власних, як і дигіталних спроможностей власного дитини.
- Створюйте розумні правила і часові обмеження по питанню використання дигіталних платформ. Притримуйте їх щиро!
- Знайте ще з потенційними ризиками на інтернеті. Знайте своєю дитинку що добре а що не добре у зв'язі з інтернетом (будете розуміти куди він потрапляє на прикладні способи).
- Постарайтеся ще бачити дитинку не тільки ані які особливі події в інтернеті. Не тільки ані ви його особливі події у явним просторі!
- Знайте вікові обмеження за використання платформ і сервісів на інтернеті.
- Вибирайте за дитинку дигіталні ігри, аплікації, відео бачити приклади його віку (напр. переглядачі за дітьми)
- Будьте чутливі до змін у поведінці своєї дитини як би могли вказати на те що було виражене в одному з ризиків на інтернеті.
- Встановіть взаємне довіряння з дитинкою, обговоріть її якщо ви бачите щось на інтернеті зле, зніміть або забороніть...
- Знайте батьківський контроль, налаштування приватності і інші методи технічної захисти дитини при використанні інтернету

АКТИВНОСТЬ 4: Домашні завдання

- Брошура за родичів – Знайте о ризиках і можливостях як використовувати інтернет (<https://digitalni-vodic.ucpd.rs/resursi/>)
- Підручник за родичів: Що не так було у школі (2011)

Прилог 1 и 2 - Карточки – файти насилства по уровньох/интензитету

(Превжате и модификоване зоз Приручніка за применёванє окремого протоколу за заштиту дзецох и школярох од насилства, злохаснованя и занедзбованя у образовно-воспитних установох, Република Сербия, Министерство просвити 2009.)

ФАЙТИ СПРАВОВАНЯ – 1. УРОВЕНЬ (НАЙМЕНШИ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДВИТОВАЦ: Хто ше уключує до ришованя случаю?

ФИЗИЧНЕ НАСИЛСТВО	ЕМОЦИОНАЛНО-ПСИХИЧНЕ НАСИЛСТВО	СОЦИЈАЛНЕ НАСИЛСТВО	СЕКСУАЛНЕ НАСИЛСТВО И ЗЛОХАСНОВАНЄ	НАСИЛСТВО ЗОЗ ЗЛОХАСНОВАНЬОМ ИНФОРМАЦИЙНИХ ТЕХНОЛОГИЈОХ

ФАЙТИ СПРАВОВАНЯ – 2. УРОВЕНЬ (ШТРЕДНІ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДВИТОВАЦ: Хто ше уключує до ришованя случаю?

ФИЗИЧНЕ НАСИЛСТВО	ЕМОЦИОНАЛНО-ПСИХИЧНЕ НАСИЛСТВО	СОЦИЈАЛНЕ НАСИЛСТВО	СЕКСУАЛНЕ НАСИЛСТВО И ЗЛОХАСНОВАНЄ	НАСИЛСТВО ЗОЗ ЗЛОХАСНОВАНЬОМ ИНФОРМАЦИЙНИХ ТЕХНОЛОГИЈОХ

--	--	--	--	--

ФАЙТИ СПРАВОВАНЯ – 3. УРОВЕНЬ (НАЙВЕКШИ ИНТЕНЗИТЕТ)

ОДВИТОВАЦ: Хто ще уключує до рiшования случаю?

ФИЗИЧНЕ НАСИЛСТВО	ЕМОЦИОНАЛНО-ПСИХИЧНЕ НАСИЛСТВО	СОЦІЯЛНЕ НАСИЛСТВО	СЕКСУАЛНЕ НАСИЛСТВО І ЗЛОХАСНОВАННЯ	НАСИЛСТВО З ОЗЛОХАСНОВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Карточки – перши уровень

Виштригнуц 5 карточки на хторих представени форми з каждого насилства

На першим уровню, по правилу, активносци пребера самостойно одзеленски старшина, наставник, односно воспитач, у сотрудничестве з родичами, у смислу змоцненей воспитней работи з воспитну групу, одзеленску заедницу, групу школярох и индивидуално. Винимково, кед ше насилне справоване повторює, кед воспитна работа не була ділотворна, кед пошлїдки чежши, кед у питаню насилство и злохасноване групи спрам поединца або кед исте дзецко и школяр церпи повторене насилство и злохасноване за ситуациї першого уровня, установа интервенує з активносцами яки предвидзени за други, односно треци уровень.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
ударање чврга, гурање, штипање, гребање, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“ ...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикулација..	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...

Карточки – други урoвень

Виштригнуц 5 карточки на хторих представени форми з каждого насилства.

На другом урoвню, по правилу, активносци пребера одзеленски старшина, односно воспитач, у сотрудніцтве зоз педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, зоз обовязним участвованьом родичох, у смислу змоцненей воспитней работи. Кед змоцнена воспитна работа не була ділотворна, директор порушуе воспитни поступок и вирека воспитну миру, у складзе зоз законом.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косв...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови, злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика..

Карточки – треци уровень

Виштригнуц 5 карточки на хторих представени форми з каждого насилства.

На трецим уровню, активносци пребера директор зоз тимом за защиту, зоз обовязним ангажованьом родичох и компетентних институцийох (центр за социялну роботу, полиция и други институції). Кед присуство родичох не у najlepшим интересу школяра, т.е. може му чкодзиц, загрожиц його безпечносц або завадзац поступку у установи, директор информує центр за социялну роботу, односно полицию. На тим уровню обовязна интензивна воспитна работа зоз школяром и порушоване воспитно-дисциплинского поступку и вирекане мири, у складзе зоз законом. Кед за роботу зоз школяром ангажована и друга институция, установа витворює сотрудніцтво зоз ню и медзисобно усоглашує активносци.

Физичко насиле	Емоционално / психичко насиле	Социјално насиле	Сексуално насиле и злоупотреба	Насиле злоупотребом информационах технологија
туча, давлєње, бацање, проузроковање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	заstraшивање, уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/ групом, дискриминација, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам...	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

РОБОТНЯ 2: ЗМОЦНІЦЕ ДЗЕЦИ ЖЕ БИ ШЕ ЛЄПШЕ БОРЕЛИ ЗОЗ ПАРНЯЦКИМА КОНФЛИКТАМИ

ТЕМА: ФАМЕЛИЙНИ ПРАВИЛА ЗА БЕЗПЕЧНЕ И МУДРЕ ХАСНОВАНЄ ИНТЕРНЕТУ

ЦИЛІ:

- Стимулованє свідомосци о безпечносци хаснованя интернету
- Указованє на насилство як на загрозованє власного простору

РЕЗУЛТАТИ: По законченей роботні родичи:

- Можу активно поштредовац при дзецинским хаснованю дигиталних пошореньох/интернету.
- Годни су ведно зоз дзецком формуловац фамелийни правила за безпечне и мудре хаснованє интернету.
- Годни су преценіц власни прибуток од оспособйованя и дигиталних схопносцох яки би требаи унапредзиц же би интернет бул безпечнейши за дзеци.

ТИРВАНЄ: 45 мин

АКТИВНОСЦ 1: Наява змисту роботні и кратша дискусиа (потерашнє искусство). Водитель привитує учашнікох. Опита ше чи по тєраз применьовали даєдни технїчни мири зашити и яки им искусствия? Чи научели або пренашли дацо нове цо би жадали подзеліц зоз групу? Чи ше можебуц стретли з даєдними почежкосцами яки им ше поспишело або не поспишело ришиц?

Тирванє: 5 минути

АКТИВНОСЦ 2: Фамелийни правила за безпечне и мудре хаснованє интернету – групна робота на задатку и дискусиа.

2.1. Задаток за учашнікох: же би у групох формуловали фамелийни правила яки родичом помогню же би запровадзели добри граніци (важни у шицких аспекох живота, а насампредз кед слово дзецинским хаснованю дигиталних пошореньох) и допринесли здравшому хаснованю дигиталних пошореньох при шицких членох фамелиї, але насампредз дзецох. Кажда група стикери з правилами най заліпи на пано.

При формулованю правилох, руководза ше зоз тима питаннями (видруковац правила за роботу у групи):

1. Дзе (на яких местах) би не требало дошлебодзиц дзецом же би хасновали дигіталні пошореня?
2. Кеди (у яки час) би не требало дошлебодзиц дзецом хасновац дигіталні пошореня?
3. У яких ситуаційох би не требало дошлебодзиц дзецом хасновац дигіталні пошореня?
4. На яки способи родичи могу запровадзиц баланс медзи часом на дигіталних пошореньох/інтернету и без нього? Хтори активносци (без хаснпваня дигіталного пошореня) хасновити и стимулююци за дзеци того возросту?
5. За хтори активносци дошлебодзиц дзецом хасноване дигіталних пошореньох?
6. Цо значи буц учтиви и пристойни при хаснованю дигіталних пошореньох?
7. Цо значи безпечно хасновац дигіталні пошореня?

Тирване: 15 минути

АКТИВНОСЦ 3: Дзешец совити за родичох – робота у групах, черанка думаня.

3.1. Кажда група достава Прилог 1: Дзешец совити за родичох у вязи зоз хаснованьом дигіталней технології 1, видруковани на паперу А4 формату.

Групи маю задаток осторожно почитац совити, кажде за себе, ушориц их по важносци за безпечне и мудре хасноване технології (уписац число 1 на смужки опрез совиту за хтори тримаю же є найважнейши и так шором по число 10, хторе уписую опрез совиту хтори, по їх думаню, найменей значни). Перше чераю думаня на уровню малих групох. Кажда група би ше требала усоглашиц коло голем 3 совитох з верху (найважнейши) и 3 зоз сподку лістини (найменей значни).

3.2. Представніки групох информую у пленуму як пошоровали совити, чи ше усоглашели на уровню групи. Кед иснує нескладане, у вязи зоз чим... Водитель предходно написал совити (лем наслови) на флип-чарту и тераз уписує тот цо учашніки сообщую (порядково числа коло совитох).

Тирване: 20 минути

АКТИВНОСЦ 4: Домашні задаток: Зоз дзецима опартриц рисовани филми и бешедовац о нїх: Красне справоване на интернету и Сотрудніцтво родичох и дзецох у хаснованю интернету:

Тирване: 5 минути

➤ <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/crtani-filmovi/>

- Упутство за родичох –Застановме дигиталне насилство

ПРИЛОГ 1

ДЗЕЩЕЦ СОВИТИ ЗА РОДИЧОХ У ВЯЗИ ЗОЗ ХАСНОВАНЬОМ ДИГІТАЛНЕЙ ТЕХНОЛОГІЇ

1. ХАСНУЙЦЕ ТЕХНОЛОГІЮ ЗА КОМУНІКАЦІЮ – Пвяжце ше и бешедуйце з родзину преїг видео-чету. Кед сце на драги, пречитайце дзецку приповедку пред спаньом преїг телефону або таблету. Ведно зоз дзецком пошліце родзином и приятельом зоз хторима ше ритко видзице и-мейли (нпр. жию у иножемстве).
2. ХАСНУЙЦЕ ТЕХНОЛОГІЮ ЯК ОРУДИЄ – Знейце интересантни ситуації або важни події зоз вашим мудрим телефоном або на таблет и ведно направце слайд-шоу зоз помоцу даедного дигиталного алату. Опатьце зоз дзецком того цо його интересує (нпр. кратки видео ерупції вулкану або упутство як мож дацо направиц). Хаснуйце калкулятор же бисце вираховали кельо пенежи вам потребне купиц даскельо бависка. Хаснуйце апликацию за звекшованє (лупа) же бисце видзели дробни деталі у природи. Слухайце музику за дзеци на мудрим телефону. Хаснуйце од-лайн словник же бисце пренашли значенє непознатого слова або слова иножемного языка.
3. АКТИВНО УЧАСТВУЙЦЕ... - Одуперайце ше спокуси же бисце технологию хасновали як «бєбиситерку». Место того, хаснуйце ю як способ пвязования зоз дзецком. Нащивуйце веб-сайти и веб-препатрачи яки наменени дзецом, дигитални библиотеки... Читайце або слухайце ведно дигиталну кнїжку, бешедуйце зоз дзецком о тим цо сце читали/слухали, опитайце му ше най прировна подоби зоз приповедки о особох зоз свойого животу, здума иншаки кєнєц за приповедку... Бавце ше видео-бависка ведно, опитайце му ше хтори му облюбени и прецо. Опатриц науково видео-знімки ведно. Запровадзце ведно експеримент по упутствох зоз интернету.
4. ПОСТАРАЙЦЕ ШЕ ЖЕ БИ ДЗЕЦКО КАЖДОДОНЬОВО ЗДОБУВАЛО ИСКУСТВИЄ ПРЕЗ БАВИСКО – Пред тим як дзецку купице таблет або даедно друге дигиталне пошоренє, будзце сигурни же воно ужива у бавискох хтори не уключую дигитални пошореня: будованє блокох або други конструкторски бависка, креированє уметніцких ділох, читанє сликовніцох и кнїжкох, драмски бависка и бависка на табли. Не забудзце же ученє през бависко зоз парняками (у парку, на терену, у играоници, итд.) главна форма ученя у дзєцинским возросту, як и того же неструктуроване бависко еден з найважнєйших порушовачох интелектуалного, емоционального, социялногo и физичного розвою дзєцка.

5. ПОСТАВЦЕ ГРАНІЦИ И ПРИТРИМУЙЦЕ ИХ ШЕ – Як цо предходни генерації поставляли граніци за патрене телевизії, так нешкайши родичи поставяю граніци по питаню количества дзєцинского часу опрез екрану (телевизора, рахункара, таблету або мобилного телефону), змистох, способу и контексту у яким их хаснує. Кельо часу дньово? Кеди? Чи теди кед вам потребни фокусовани час за нпр. плаценє рахункох? Або кед дзєцко окупированє з даєдну креативну активносцу? Запровадзуйце свойо фамелийни граніци за хаснованє технології и будзце дошлїдни.
6. БУДЗЦЕ КРИТИЧНИ ЗА ДОБРОБУТ СВОЙОГО ДЗЕЦКА – Образиц увагу на оцену дигиталного змисту (нпр. ПЕГІ означенє за видео-бависка), але запаметайце же тоти цо го оценюю не маю увид до специфичних потребох и интересованьох вашого дзєцка! Кед ше одлучице за час опрез екрану, препачце цо дзєцко опатрало же бисце му помогли розумиц тото цо видзело. Розпатрице хасновитосц апликацийох яки сце вибрали – чи су интерактивни и чи стимулюю креативносц, иновативносц и ришованє проблемох? Хаснуйце апликації ведно зоз дзєцком же бисце могли принєсц добру одлуку. Направце свидоми вибор.
7. НЕ ДОШЛЄБОДЗЦЕ ЖЕ БИ ВАМ ТЕХНОЛОГІЯ СТАЛА НА ДРАГУ ЗАЄДНІЦКИХ АКТИВНОСЦОХ – Фамелийни сход при костираню одлични час за розгварку, черанку дньових подїйох и запровадзованє блїзкосци. Воженє зоз автом прави час за приповеданє, шпиванє и бависко, у мири же би то не завадзало шоферови. Заєдніцке пририхтованє єдзєня, не лєм уплївує на квалитет одношеньох, але понука можлївосц вашому дзєцку же би активно хасновал математику и розвивал язични схопносци. Роздумайце, технология або драгоцени час кед фамелия ведно?
8. БУДЗЦЕ МОДЕЛ ЗА ЗДРАВЕ СПРАВОВАНЄ – Чи каждодньово маце длугоки розгварки преїг мобилного телефона або кажди вечар годзинами патрице телевизию або филми? Чи вам телевизор уключени, аж и кед ніхто патри? Тримаце свой мобилни телефон на столе док полуднюєце? Чи бавице он-лайн бависка до пол ноци? Роздумайце о тим яки сце модел свойому дзєцку у хаснованю технології. Дзєци лєпше уча з припатраньом на справованє одроснутих, як кед их директно учице (бєшєдуоци им цо маю зробиц).
9. У ШОРЕ ПОВЕСЦ НЄ – Прєцєньє цо найлєпше за вашу фамелию и запаметайце: технологийни компаниї вам ше рекламую як трошитєльови, так же – будзце мудри. Будзце розумни у вязи зоз одлуку о тим чи и на яки способ додаце технологию на дзєнь свойому дзєцку.
10. БУДЗЦЕ МУДРИ И БЕЗПЕЧНИ – Образиц увагу на поставки приватносци на дигиталних пошорєньох яки хаснує дзєцко. Почитуйце правила у вязи зоз долню возрастну граніцу за хаснованє и обявйованє готографийох дзєцка до явносци (дзєленє). Подзельєце з приятелями и фамелию свойо правила о обявйованю информацийох о дзєцку на дружтвених медийох. Обєзпечєце дошлєбодзєнє зоз

оводи або школи скорей обявйованя фотографийох вашого дзецка на дружтвених мрежах аво веб-бокох.

РОБОТНЯ 3: ПОМОЦ ДЗЕЦОМ ЖЕ БИ ШЕ БОРЕЛИ ЗОЗ РОЗЛИЧНИМА ЕМОЦИЯМИ

ТЕМА: СВИДОМОСЦ О ВЛАСНИМ НАСИЛНИМ СПРАВОВАНЮ И ГНІВУ

ЦИЛЬ: Упознаванє зоз способами индивидуального и групного реагованя на насилство.

РЕЗУЛТАТИ:

- Освидомене власне насилне справованє.
- Школяре сами препознаваю як/кеди поставаю нагнівани, цо бул «цвенчок» за тот гнів.

ПОСТУПОК СПОЗНАВАНЯ:

- препознаванє гніву при дзєцох яки виволани зоз насилним справованьом
- цо нам гнів «гутори» и як дзеци легко можу войсц до ступки власного гніву.
- препознаванє кельо дзеци участвую у насилних ситуацийох

МАТЕРИЯЛ: Табла за писанє и крейда (або маркере и вельки папери за писанє, самоліпкаци ситикере)

ТИРВАНЄ: 45 минути

АКТИВНОСЦ 1: Водитель привитує родичох и унапрямує же би роздумали чи зоз ангажованьом дзеки дзеци можу зменшац свою реакцию гніву.

1.1. Може им виприповедац єден приклад:

«Розвидзоваче пошли камповац. Коста зоз пайташами дзвигал шатру. Робота им не ишла, прето же то бул нови модел шатри и вони го нігда не видзели. Кед уж були при концу, Блажа, случайно, звалєл єден колік и шатор спаднул. Коста ше нагнівал, кричал на Блажу, увредзовал, аж и пробовал го вдериц.» Можеце навесц и други приклад цо вязани за

школске окружене: непорозумене коло улїзованя цудзей дзивки або трач же Блажа гварел цошка за Косту, а вон тото не гварел...

1.2. Водитель ше опита учашніком: «Цо думаце, на яки способ би Блажа, после Костового поступку, могол реаговац?» Кратша дискусия. Родичи кажде за себе кладзе на стикери чувства и емоції яки при дзецех годни виволац таки ситуації. Водитель их ліпка на таблю и водзи дискусию. Хаснує их за наступну активносц.

Тирванє 10 минути

АКТИВНОСЦ 2: Водитель уводзи родичох до проблему и указує схему на табли.

2.1. **Мала теория:** Водитель гвари же ше гнів зявює у одношеню з другима людзми – дахто дацо зробел/гварел або не зробел/гварел цо нас «увредзело», «загрожело», та гнів настава як реакция на «можлїву чкоду». Вон дакеди може буц примерани одвит на реалне гроженє и оможлївює нам започац одбрану теди кед зме нападнути, але дакеди ше гнів може одняц контроли и стимуловац деструктивни форми справованя. Медзитим, розлични особи у истих ситуаційох могу мац розлични емоції. Питанє прецо то так? Єден зоз одвитох и же ше одредзени емоції зявюю у зависносци од того як розумиме одредзену ситуацію. Схема тота:

Подїя (ситуация) → Нашо розуменє ситуації → Емоционални реакції

Кед нашo розуменє ситуації одредзене зоз дожицом же зме нападнути (наша сигурносц, безпечносц або нашo самопочитованє або уважованє од других...) гнів ше часто зявює як реакция. Медзитим, дакеди то не реалне гроженє, алє ми дачийо справованє доживюєме як таке.

Тирванє: 10 минути

АКТИВНОСЦ 3:

Приклади дигиталного насилства, реакції и чувствох

3.1. Родичом подзелїц стикери и повесц им же би кажде за себе роздумал и написал на стикеру по єдно виреченє хторе чул/пречитал, а хторе, по його думаню представляло дигиталне насилство. То може буц и кратки опис даедней дії хтора вязана за дигиталне насилство – дацо цо особне дожили або дацо цо ше случело дакому другому або їх дзецом.

3.2. Кед родичи законча, ліпкаю стикери на пано. Водитель после кратшого препатрунка, видвоює даедни виреченя або описи, пречита их и поставя питанє:

- Цо думаце, кельо часто мож видзиц таке дацо?
- Як ше чувствує особа хторей послате таке виреченє и/або справованє? (стимуловац учашнікох же би наведли шицки можлїви чувства – ганьба, розчарованє, гнів... гоч цо ше здогадню...)
- Цо думаце, прецо то роби особа хтора того написала/зробела?
- Чи потребне приявиц або виприповедац дакому кед таке дацо дожиєме або знаме же дахто з наших таке дацо дожил?
- Кому ше явиц?

На концу ше да кратке заключенє о потреби препознаваня и реагованя на електронске/дигиталне насилство.

Тирванє: 25 минути

АКТИВНОСЦ 4: Домашні задаток:

Зоз дзеци опартриц промо филм и бешедовац о нїм: Красне справованє на интернету и збиванє гніву.

- ▶ Упутство за родичох – «Бирај речи хєјт спречи» (Теленор, Уницеф, Министарство просвете РС)
- ▶ «Бирај речи хєјт спречи» – промо спот – одличне за дзеци у пиятей и шестей класи

ДАЄДНИ РЕСУРСИ:

- СОС телефон МПНТР за прияву насилства

0800-200 201

- Национална дзєцинска линия **(0800 123456 /0800 116111)**
- www.kliknibezbedno.rs
- Нет патрола www.netpatrola.rs
- Подручним полицийним управом, дежурней служби

Оддзелєню за борбу процив ВТК, Висше явне тужительство у Београду, Савска 17а, Београд

- Оддзелєню за борбу процив високотехнологийного криминалу, МУП Сербїї у писаней форми, зоз приходом до просторийох або зоз посилянєм порученя по електронскей пошти: childprotection@mup.gov.rs

РОБОТНЯ 4: ПОМОЦ ДЗЕЦОМ ЖЕ БИ ШЕ ВИБОРЕЛИ З ПАРНЯЦКИМ НАСИЛСТВОМ НА ІНТЕРНЕТУ

ТЕМА: НАСИЛСТВО – ПОНЯЦЕ, ФАЙТИ И АКТЕРЕ У НАСИЛНИХ СИТУАЦІЙОХ

ЦИЛІ:

- Упознаване зоз поніцом и файтами насилства.
- Розумене факторох яки упліваю на зявене насилства.
- Указоване на актерох ситуації насилства: особа хтора окончує, особа хтора церпи и особа хтора ше припатра
- ширше спатране конфликтох, їх лепше розумене.

РЕЗУЛТАТИ:

- Освидомйоване комплексносци зявєня – парняцке насилство
- Обачоване и розвой схопносцох яки потребни у процесу розробку, трансформації конфликту
- Упознаване зоз характеристиками актерох у ситуаційох дзе єст насилства

МАТЕРИЯЛ: Табла за писанє, А4 папер, фломастери, селотейп пантліка, ножнічки, крейда.

ТИРВАНЄ: 45 минути

АКТИВНОСЦ 1: Водитель привитує родичох и представя им бависко за упознаване яке буду бавиц.

1.1. Бависко – **ВЕРЕЛИ АБО НЄ**

Учасніки треба же би попри свойого мена поведли ище 3 ствари о себе а єдну же би була неточна. Други потрафяю цо точне, а цо не о учаснікови хтори ше представя.

Тирванє 10 минути

АКТИВНОСЦ 2: Водитель уводзи родичох до поняцох яки пробую дефиновац самостойно, а после на уровню групи през дискусию.

2.1. ЦО ТО НАСИЛСТВО? АСОЦІАЦІЇ НА СЛОВО КОНФЛИКТ?

Числени идеї на тему насилства. Поволац родичох же би поведли асоціації (чувства, прикмети, дії) у вязи зоз насилством и цо им перше спадне на розум кед чую слово «конфликт». Водитель записує асоціації. После чишленя асоціацийох, водитель дава нагоду учасніком хтори то жадаю же би прекоментаровали свою асоціацию або же би ше опитали у вязи зоз асоціацию хтора не їх.

Хаснуюци даєдни з «одвитох» и додаваюци нови елементи, толкує учасніком цо то конфликт хаснуюци текст (у Додатку роботні) о конфликтох и предусловиями за їх мирне ришованє

2.2. Подзеліц учаснікох до 4 групох. Каждая група треба же би креировала даєдну файту дефиниції поняца «НАСИЛСТВО» И «КОНФЛИКТУ» на основи вичишлених асоціацийох (мож додац ище даєдни слова або поняца), на способ же то муша потолковац дакому хто нігда не чул за тото поняце (нпр. людзом з другей планети).

2.3. У пленуме групи представяю свойо дефиниції. Шлідзи дискусия:

- Як функционовала работа по групох?
- Чи було нескладаня? Коло чого?
- Чи дачийо становиско несподзивало або понукло на роздумованє?
- Чи зме препущели повесц дацо важне о насилстве? Хто окончує, а хтор церпи насилство?
- Чи єст ище актерох хтори у даєдней другей улоги?
- Прецо ше кажде з ніх баш так справує т.є. реагує праве на таки способ

у датеї ситуациї?

- Цо мож зробиц иншак?

Каждая група презентує приклад на хторим робела и заключеня. Водитель отвєра простор учасніком за питаня и дискусию.

Тирванє 25 минути

АКТИВНОСЦ 3: Водитель дава дефиницију насилства хтору предклада програма «Школа без насилства». Наводзи 6 файти насилства: физичне, вербалне, психичне, социјалне, електронске и сексуалне.

3.1. **ЛЮДСКИ ГУЗЕЛ** – заєдніцке бависко. Водитель дава упутства и наводзи циљ бависка.

Шицки учашніки формую круг и рушаю ше гу центру позавераних очох и з руками опрез себе. Кажди учашнік ше ма лапиц за руку з даким, и то и з єдну и другу руку (не муши за исту особу), а же би не отверал очи. Кед шицки учашніки лапели дакого за руку (не за локец, але за гарсц), водитель повола учашнікох же би отворели очи. Таки резултат «гузла» ше муши розришиц, а же би ше гу тому не пуццали руки.

Тирванє 10 минути

АКТИВНОСЦ 4: Домашні задаток:

Зоз дзецима опартриц филм, «Поведз НЄ» и бешедовац о нїм.

- *Link - <https://mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2022/03/Vodic-za-primenu-revidiranih-indikatora-za-potencijalne-zrtve-trgovine-ljudima-1.pdf>*
- *www.netpatrola.rs*
- Нет патрола – Мисия Нет Патроли то защита дзецох на интернету и одстраньованє чкодлівого змисту зоз интернет мрежи.
- Безпечносц дзецох на интернету – «Упутство за дзеци», Креативни центер

ДОДАТОК ЗА РОБОТНЮ

Од кеди иснує чловечество иснує и насилство та и парняцке. Насилство ше одноши на тоти поступки и справованя гу другому з якими нароком жадаме дакого увредзиц, поганьбиц, злєкнуц або покалічиц.

Звичайно ше наводзи даскельо форми насилного справованя и злохаснованя:

- Вербалне – наволованє з увредлівима менами, видрижньованє, омаловажованє...
- Физичне – вдеренс, дрилянє, бране и зніщованє стварох...
- Социјалне – огварянє, керованє, игнорованє, ширенє циганьства...
- Психологийне – грожаци попатрунки, гримаси, виשמейованє, уценьованє...
- Сексуалне – рижни уровні физичного контакту (гласканє, дорушованє, примушованє на сексуалне одношенє...) хтори за єден бок не жадани ані за возраст не адекватни.
- **Електронске насилство – грожаци порученя, увредзованє, ширенє плеткох, уцени яки єдна особа або вецей їх посила другей хаснуюци високу технологию (мобилни, интернет), фалшиве представянє и манупулованє з особами.**

ПРИКЛАДИ РИЗИКУ:

- **Легка доступносц профилу**, т.е. «отворени» профіли чий зміст можу видзиц шицки, без огляду на тото же чи су он-лайн приятеле зоз власніком профилу.
- **«Громадженє» приятельох**, як тих цо их познаме, так и тих цо их не познаме.
- **Прейгмирне «шерованє» інформаційох** цо можу привесц до опасносци власніка профила (провадженє, уценьованє итд.).
- **Непримерани коментари, видео-знімки, фотографії** яки други особи охабяю на наших профілох або нам посилаю преїг порученьох на дружтвених мережах.
- **Крадза идентитету** з охабяньом довірлївих інформаційох о особи на интернету/дружтвених мережах.
- **Злохаснованє інформаційох/фотографійох** з цильом уценьованя, знемирийованя, зневажованя, злєкнуца у виртуелним швецє, од поєдинца або групи.
- **Педофилия/фалшиве представянє.**

ДОДАТОК О КОНФЛИКТОХ И ЇХ РИШОВАНЄ

Конфликты то зявєнє у медзилюдских одношеньох, яке може буц резултат: непорозумєня, розличних вредносцох, спротивених интересох, розличних спатраньох власних и цудзих интересох, незадоволєних потребох або нпр. неспособносци у виражованю власних чувствох и думаня. Конфликты исную у справованю з найблїзшима у каждодньовим животу, але и знука групох и заєднїци.

Елементи конфликту би ше могли звесц на два групи поняцох: групу елементох у конфликту хтори звичайно обачлїви або очивисни; и збир стварох хтори на перши попатрунок не обачлїви. Ясно указанє тоти два групи стварох би могли буц представени як целосц єдней санти ляду, дзе иснує менша часц хтору видно (гроженя, уцени, привидни циль, становиска, єго, мержня, емоції, насилство, причина конфликту, нерозумєнє, любовора, гнів...) и даскельо векша скрита часц хтора «под воду» (предрозсудки, страх), особни хасєн, подсвидомосц, єго, суєта, характер чловека, прави цилї, жаданє за премнку, становиска, прєшвєчєня, добра намира, нєможлївосц, предходнє искуствїє, емоції, социализация, вредносци, несигурносц, любовора, потреби, култура, моц, реални конфликт (причина), нукашнї конфликт, силносц...)

Розробок конфликту предпоставя комуникацию, анализу и розумєнє шицких або найвєкшей часци предходно наведзених елементох конфликту, гу чому насампредз приступ гу «долней часци санти ляду» вимага вельо сцєрпєня, схопносци, часу, моци и храбросци.

Предумовия за ненасилну комуникацію з конфліктами, бизме могли звесц на:

- почитованє себе и других
- порихтаносц на слуханє и розуменє
- препознаванє и задоволенє потреб, без загрожованя других
- сотрудніцтво
- отвореносц и критичносц
- порихтаносц на превипитованє власного справованя и власних становискох,
(робота на себе) витирвалосц у процесу
- машта, креативносц, ужиток

Не познати ані єден модел або метода з яку би ше насилство у кулминації дало застановиц у моменту на насилни або ненасилни способ, формули єдноставно нет.

Вибудов комуникації, довирия и розуменя то процеси хтори вимагаю часу, започинаньом тих процесох можеме зопрец насилство або го перше звесц на нїзки уровень. Ненасилство не пасивносц але активна, конструктивна, креативна комуникация зоз конфліктами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон о основах системи образовања и васпитања. Службени гласник РС, број 129/2021.
2. Кузмановић, Д, Златаровић, В, Анделковић, Н, Жунич-Цицвари, Ђ. Дзеци у дигиталним чаше – Упутство за безбедне и конструктивне хасновање дигиталнеј технологије и интернету: Графос, Ужице, 2019.
3. Кузмановић, Д, Лайовић, Б, Груић, С. и Меденица Ђ. Дигиталне насилство – превенција и реаговање. Београд: Министерство просвити, науки и технолошкој розвоју и Педагошкој друштво Србије, 2016.
4. Национална платформа за превенцију насилства «Чувам це»
5. Попадич, Д. и Кузмановић, Д. Хасновање дигиталнеј технологије, ризици и заступеносц дигиталног насилства међи шкољарима у Србије. Београд: Институт за психологију Филозошког факултету Универзитету у Београдзе, 2013.
6. Окремни протокол за заштиту дзецох и шкољарох од насилства, злохасновања и занедзбовања у образовно-васпитних установах. Београд: Министерство просвити Републики Србије, 2007.

<https://www.unicef.org/serbia/media/5771/file/Digitalno%20nasilje.pdf>

<https://www.unicef.org/serbia/media/5771/file/Digitalno%20nasilje.pdf>

https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf

<https://cuvamte.gov.rs/>

https://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Posebni_protokol_-_obrazovanje1.pdf

